

Ansgarius.

De källor som man har att bygga en framställning av Ansgarius på faller naturligt i två grupper. Den ena utgörs av privilegier och brev. Svårigheten är här som alltid när det rör Hamburg under äldre medeltid, att skilja det äkta stoffet från det falska och det mer eller mindre interpolerade. Litteraturen i ämnet är betydande¹. Till den andra gruppen av källor hör sådana av berättande slag. Den förnämsta av dessa är Ansgariuslegenden. Den är skriven kort efter Ansgarius' död 865 och har till författare hans efterträdare på ärkebiskopsstolen i Hamburg Rimbart. Denne var nära förbunden med Ansgarius. Flera uppgifter härrör från män som deltagit i händelseförloppen. På inte få punkter har privilegier och brev blivit begagnade. Av särskild betydelse är här en inlaga från Ludvig den fromme till påvestolen. Den döljer sig bakom berättelsen om upprättandet av ärkebiskopsdömet Hamburg.

¹ Ett urval: Karl Koppmann, Die ältesten Urkunden des Erzbisthums Hamburg—Bremen (1866); Curschmann, Die älteren Papsturkunden des Erzbistums Hamburg (1909); Chr. Reuter, Zur Geschichte Ansgars i Zeitschrift der Gesellschaft f. Schlesw.-Holst. Gesch. 40 (1910); Ebbo v. Reims und Ansgar i Hist. Zeitschrift 105 (1910); M. Tangl i Neues Archiv f. ältere deutsche Geschichtskunde 35 (1910); A. Brackmann i Götting. Gel. Anzeigen 1911; A. Hauck, Kirchengesch. Deutschlands II³ (1912); H. Joachim, Zur Gründungsgesch. des Erzbistums Hamburg i Mittheilungen des Instituts f. österreichische Geschichtsforschung 33 (1912); Schmeidler, Hamburg—Bremen u. Nordost-Europa vom 9.—11. Jahrhundert. II. Teil Hamburger Urkunden (1918); W. Peitz, Untersuchungen zu Urkundenfälschungen des Mittelalters. I. Theil: Die Hamburger Fälschungen (1919); W. Levison, Die echte u. die verfälschte Gestalt v. Rimbarts Vita Ansgarii i Zeitschrift des Vereins f. Hamburgische Gesch. 23 (1919).

Den bild av Ansgarius som möter i de allmänna framställningarna, är väsentligen åstadkommen på grundval av legenden. Den vilar inte endast på sakuppgifterna, utan också på värdeomdömena i denna. Privilegierna och breven bör givetvis vara det grundläggande. Ramen av värdeomdömena som bilden pressats in i, är att spränga.

Under 6- och 700-talen gick det merovingiska väldet i Frankland sin upplösning till mötes. Det stöptes om efter nya linjer och ett nytt välde, det karolingiska, tog arv efter det. Detta välde blev med Karl Martel, Pipin och Karl den store till ett storvälde. När man var framme vid år 800 hade det nått sin höjdpunkt. Dess centrum låg vid de stora flodmynningarna Rhen, Maas och Schelde och i områdena söder om dem. På den iberiska halvön gick gränsen vid Ebro. I Italien kuvades och vanns langobardernas rike. Över Bayern trängde de frankiska härarna djupt in i avarernas land, Ungern; nordligare in i slavernas; mot Danmark sattes gränsstenarna i Ejdertrakten. Det var ett storvälde som visserligen inte i omfattning kunde mäta sig med det andra storväldet i tiden, arabernas. Men i inre kraft och sammanhållning stod det långt före detta. På alla områden formade herskarens vilja brutalt lagstiftning och organisation.

När den frankiska riksgränsen flyttades till Ejder kom danerna i direkt beröring med det frankiska väldet. Karl den stores politik var genomgående starkt aggressivt inriktad; endast mot danerna visade den sig övervägande defensiv. Planerna har inte sträckt sig på andra sidan Ejder. Danernas kung Godfred kunde låta helsa kejsar Karl, som det berättas i de frankiska riksannalerna, att han ville komma till Aachen och bränna kejsarpalatset; han kunde aldrig så mycket härja i Frisland — kejsaren inskränkte sig till att utrusta fartyg för att försvara kusterna och till att befästa nordgränsen. Men med Karl den stores son och efterträdare Ludvig den fromme kom ett omslag. Det skedde i samband med de tronstrider som söndrade Danmark efter Godfreds död. Ludvig tog

parti i dessa och sände sina härar upp i Jylland; då en av pretendenterna till den danska tronen, Harald, tog sin tillflykt till honom, gjorde han honom till sin man. Det var 814.

Imperialistisk politik har alltid haft behov av ideella förevändningar, och en sådan ideell förevändning fann kejsarmakten gentemot danerna i den Gudi behagliga gerningen att utbreda kristendomen. I själva verket blev den kristna ideologien systematiskt utnyttjad i politikens tjänst. Missionärer utsändes; de gick före härarna eller samman med dem. De hade att sprida fridens evangelium bland de trotsiga barbarerna och med stöd i sin himmelska uppgift ta ledningen där de kom. Ansgariuslegenden tecknar på ett ställe sin hjertes förhållande till den äldre Hårek i Danmark. Hårek vördade och älskade den helige mannen, heter det, lyssnade till de råd han gav, tog honom till sin förtrogne och lät honom vara med också när han samlade sina rådgivare och i all sekretess dryftade sitt rikets angelägenheter. Var det fråga om förbund mellan Sachsland och Danmark, litade Hårek sig helt till vad Ansgarius gillade och lovade¹. Bilden är i all sin naivitet talande och typisk, av nog så allmän giltighet även i en sen imperialistisk tidsålder.

Den förste av de missionärer som utgick till Danmark i Ludvig den frommes tid var Ebo, ärkebiskopen av Reims.

Ebo var vid den tid då detta skedde, frankerrikets mäktigaste man nedanför tronen. Det har länge stått som en tillfällighet att det just blev han som kom att bli pioniären i det nordiska missionsarbetet. I själva verket föll sig ingenting naturligare. Ärkebiskopen av Reims var den nordligaste i det gamla Frankland; hans lydbiskop, biskopen av Cambrai, herskade över Schelde- och Maastrakterna, de trakter över vilka nordbornas väg gick söderut. Reims var i Frankland granne till Norden. Alldeles som på tysk mark ärkebiskopen av Köln. Närmaste lydbiskop var här biskopen av Bremen.

Ebos mission inleddes med att det stora klostret på landsbygden inom hans diöces, Corbie, grundade ett dotter-

¹ Vita Ansgarii kap. 24.

kloster i Sachsland, Ny Korvey; klostret grundades för att bli en plantskola för den nordiska missionen. Ärkebiskopens färd gick till Danmark. Han hade med sig inte bara lyd-biskopen i Cambrai, utan också biskopen av Bremen¹. Före missionsfärden hade ärkebiskopen varit i Rom. Han hade där utverkat fullmakt åt sig som påvlig legat över allt land i norr². Norden var därmed för första gången lagd in under kyrkan. Det hade blivit ett påvligt legationsområde.

Ebos missionsfärd egde rum 823³. Vad resultat den medförde är okänt. Tre år senare framträdde en ny man på missionsfältet, en av de bröder som sänts från Corbie till Ny Korvey, där han avancerat till lektor vid missionskolan⁴. Mannen var Ansgarius.

Ansgarius' liv faller i tre perioder som är starkt skillda från varandra. Den första av dem bär helt sin prägel av de förhållanden som Ebo skapat. Ansgarius var endast en man i ledet. Ledningen låg hos en annan: Ebo.

Den Harald från Danmark som Ludvig den fromme gjort till sin man, hade kunnat vända tillbaka till sitt land, men ånyo fördriven, var han 826 igen i Frankland. Han tog nu dopet. Det var i Ingelheim. En samtida skald har i högt-travande, servila vers besjungit denna Haupt- und Staats-action⁵. När Harald därefter skulle dra tillbaka mot norr, fick han en missionär med sig. Missionären var Ansgarius. Legendan gör sig mödan att utreda och betona att det var abboten i klostret i Ny Korvey som utsåg honom⁶. Det är troligt. Men det värv som uppdrogs åt honom var ett led i den frankiska expansionspolitiken. Och sin fullmakt att missionera kan han endast ha fått av en: den påvlige legaten Ebo, ärkebiskopen av Reims.

¹ Böhmer-Mühlbacher, Die Regesten des Kaiserreichs unter den Karolingern n:o 779 (754), 783 (758) a.

² Scandia XIII, 153.

³ Scandia XIII, 155.

⁴ Vita Ansgarii kap. 6.

⁵ MG. SS. II, 501; Poetae II, 59.

⁶ Vita Ansgarii kap. 7.

Man framställer i regel Ansgarius' första framträdande som en betydande framgång. I själva verket nådde Ansgarius aldrig in i missionsområdet, endast till den danska sydgränsen — *ad confinia Danorum* är vad legenden har. Det gick ett par år. Så tvingades Ansgarius att lemna även det nordliga Sachsland¹. Missionen hade misslyckats.

Med året 829 öppnade sig ett nytt och vidsträckt verksamhetsfält för Ansgarius. Legendan har detta år uppgiften att det kom utskickade från svenskarna till kejsar Ludvig. De hade flera uppdrag, tillägger legendan, och meddelade bland annat att många hemma hos dem ville bli kristna och att deras kung inte hade något emot att det kom kristna präster i landet. Ansgarius blev kallad till kejsarhovet. Han åtog sig den nya missionsfärden. Ebo gav igen sitt samtycke. Och på hösten 829 eller våren därefter slog Ansgarius och ännu en pater, Witmarus, följe med några köpmän och tog vägen till det okända landet².

Då legendan skrevs levde ännu pater Witmar i Corbie och med hänvisning till denne skildrar författaren utförligt färden norrut. Han skildrar hur man ännu inte hunnit halvvägs då sjörövare dök fram i farvattnet. Köpmännen fridde sig för det första angreppet; vid det nästa blev de övermannade, och Ansgarius och Witmar kunde endast rädda sig genom att springa över bord; så gott som allt vad de hade med sig gick förlorat. Så drog de vidare till lands; de träffade på stora sjöar — *interiacentia maria* — och satte på båt över dem; slutligen, efter många strapatser, var de framme. Kungen bar namnet Björn. Han höll råd med sina män. Missionärerna från kejsarhovet fick stanna och predika³.

Den ort som Ansgarius kommit till, var Birka på en ö i Mälaren. Orten kan karakteriseras halvt som ett sjörövarenäste. Den var därutöver — som Slesvig var det i de sydliga nordiska farvattnen — en omslagsplats för varuutbytet

¹ Vita Ansgarii kap. 7, 8.

² Vita Ansgarii kap. 9, 10. Jmfr *Annales regni Francorum* ed. Kurze, 177.

³ Vita Ansgarii kap. 10, 11. Jmfr kap. 5.

mellan öster och väster. Handeln i Birka gällde i första hand skinn och slavar, som togs i viking och mot arabiskt silver exporterades österut. Slavarna var till stor del kristna. De fick utgöra Ansgarius' och Witmars menighet. En och annan, fortsätter legenden, slöt sig yttermera till, bland dem även gälkaren på platsen, Hergeir; denne tog dopet och lät uppföra en kyrka i sin gård¹. Ansgarius skall ha stannat halvtannat år. I året 831 kom han tillbaka till Frankland och kejsaren. Han förde med sig, upplyser legenden, ett skriftstycke tilltotat med kungens egen hand på det sätt som de brukar det — litteras regia manu more ipsorum deformatas². Otivelaktigt ett vård- eller igenkänningstecken som skulle legitimera vad han hade att meddela vid hemkomsten till Frankland³.

Med Ansgarius' återkomst från Sverige började den andra perioden i hans liv. Han hade inhöstat erfarenheter om land och folk i det fjerran Norden. Hans strävan gick ut på att lösgöra sig från beroendet av Ebo och skapa sig en egen maktställning.

Vad Ansgarius uträttat i Sverige är inte att övervärdera, och det hade varit inskränkt endast till Birka. Men när Ansgarius kom för kejsaren kunde han inte nog berätta om vilka stora ting Herren gjort med honom och hurusom nu vägen var öppnad för tron i norr. Uttrycken är legendens². Framställningen gjorde verkan. Det kom till ingående förhandlingar. Och dessa förde inom kort till resultat.

Det är på denna punkt i Ansgarius' levnadshistoria som man har att inplacera den kejsarliga inlaga till påvestolen som kan utskalas ur legenden⁴. Inlagan ger klart och tydligt besked om vad Ansgarius' framställning åstadkom och om kejsarens inställning. Kejsaren inberättar att han hört Ansgarius' berättelse. Den har föranlett att han frångått alla tidi-

¹ Vita Ansgarii kap. 11.

² Vita Ansgarii kap. 12.

³ Scandia XIII, 147.

⁴ För det närmast följande hänvisas till en undersökning rörande Gregorius IV:s privilegium för Hamburg, publicerad i ett följande band av Scandia.

gare dispositioner och upprättat ett ärkebiskopsdöme. Detta har han förlagt till Hamburg. Nordalbingien var tidigare uppdelat på de två biskopsdömena Bremen och Verden. Området skall nu underordnas det nya ärkebiskopsdömet och till detta höra myndigheten över alla områden i norr att konstituera de biskopar och presbyterer som förordnas till dessa trakter. Till ärkebiskop har han låtit konsekkrera Ansgarius. Drogo av Metz, assisterad av Ebo av Reims och andra biskopar, bland dem biskoparna av Bremen och Verden, har konsekkrerat honom. Och för att ge Ansgarius en tillflyktsort undan barbarernas grymhet och samtidigt ett ekonomiskt ryggstöd har kejsaren låtit lägga klostret Thourout i Gallien under det nya ärkebiskopssätet.

Vad betydde dessa kejsarens åtgärder? Påven hade skapat ett nordiskt legationsområde; det lydde direkt under Rom. Åtgärderna betydde att detta påvliga legationsområde skulle upphöra och Norden bli en integrerande del av ett frankiskt ärkebiskopsdöme. Detta ärkebiskopsdöme var tilldelat Ansgarius. Kejsaren hade kastat den ordning påven tidigare gått in för över ända.

Tre missi avsändes till kurian. Ansgarius beordrades följa. De hade att utverka påvens stadfästelse på vad kejsaren bestämt.

Man har för att kunna förstå vad som nu skedde att ta hänsyn till den allmänna ställningen i världen. Så länge langobardernas välde bestod i Italien hade påven varit en så gott som självständig herskare. När langobardriket föll, förvandlades han till en biskop inom det frankiska väldet, och tillsynes böjde han sig helt för de befallningar som utgick från Karl den store. Men med Ludvig den fromme lättade trycket. Planerna på ett världsherradöme från påvlig sida var alltför gamla för att de inte samtidigt därmed skulle tas upp igen i Rom. 830-talets påve var Gregorius IV. Sin allmänna statsuppfattning preglade han i orden: *maius est regimen animarum, qui est pontificale, quam imperiale, qui est temporale*¹ — större är väldet över själarna,

¹ M. G. Epp. V, 228.

det pontifikala, än det kejsarliga som är av denna verlden. När de kejsarliga missi kom till kurian var Frankland i oro och jäsning: kejsarens söner höll på att resa sig mot fadern. Skulle Gregorius foga sig efter kejsaren och Ansgarius?

Det privilegium med vilket Gregorius svarade, är ännu i behåll. Meningarna har varit delade om dess äkthet. Privilegiet är obetingat äkta, i varje fall i de delar det här gäller. Det avfattades så att det i sin början formellt inte direkt stötte. Påven ger det i privilegiet sken av att vad kejsaren upprättat inte är ett ärkebiskopsdöme, utan ett biskopsdöme — den påvliga doktrinen var här fast: längre medgav den inte att den kejsarliga makten fick sträcka sig. Påven godtar biskopsdömet. Han upphöjer det till ärkebiskopsdöme. Men när fråga blir om att fastsätta gränserna för detta ärkebiskopsdöme framträder motsatserna i uppfattning skarpt. Legationsområdet bevaras oförkränkt. Ärkebiskopsdömets område inskränkes till Nordalbingien, området norr om Elbe fram till den danska gränsen. Ansgarius blir ärkebiskop. Ebo fortfar såsom påvlig legat. Men Ansgarius förordnas vid hans sida som legaten n:o 2¹.

Ansgarius hade siktat högre och fått Ludvig den fromme att gå längre än förhållandena medgav. Vad han vunnit var emellertid inte något ringa: ärkebiskopsdöme och del i legationsmyndigheten för Norden.

Legendförfattaren har ganska svårt att med reala fakta utfylla det årtionde som följde närmast. Ansgarius samlade i Hamburg en brödrakongregation omkring sig. Ifråga om legationsområdet fick han nöja sig med att inköpa unga gossar av dansk och slavisk extraktion för att bereda dem till missionstjänst. För Sverige blev en särskild biskop utsedd, Gauzbert. Påven gjorde denne till ärkebiskop och prydde honom med palliet. Legendens berättar stereotypiskt att när Gauzbert kom till Sverige, han började bygga en kyrka; de kristna fröjdades över frälsningens budskap och dag för dag

¹ Curschmann n:o 1 a; Vita Ansgarii kap. 13.

tillväxte de troendes antal¹. Det hela står som ett vittnesbörd om hur liten sanning det låg i Ansgarius' berättelse efter hans återkomst från Sverige.

Förhållandena belyses yttermera av vad som inträffade under 840-talet. Vad som kan ha uppbyggts bröt då helt samman. Klostret Thourout låg i det vestra Frankland, mellan Brügge och Ypern. Då det frankiska väldet delades efter Ludvig den frommes död föll det på Karl den skalliges lott och berövades Hamburg. Bröderna från Corbie och ännu andra som inte uthärdade den fattigdom i vilken man där-efter kom att leva i den nordalbingiska ärkebiskopsstaden, sökte sig tillbaka hem². Själva katastrofen kom då 845 en stor vikingaflootta seglade in i Elbe, förstörde Hamburg och tvang Ansgarius att hals över huvud flykta med relikerna³. Vid samma tid — i varje fall senast 847 — reste sig folket i Sverige mot de främmande presterna. Dessa blev ihjelslagna, eller jagades de som en flock boskap ur landet⁴.

Därmed tog den tredje och sista perioden i Ansgarius' liv sin början. Olyckorna och motgångarna tvang honom att på alla punkter ta upp arbetet på nytt.

Först ifråga om själva ärkebiskopsdömet. Från ruinerna av Hamburg och det förhärjade Nordalbingien vände Ansgarius blicken mot söder. Det låg här det rika biskopsstiftet Bremen. Ödet ville att biskopsstolen där blev ledig just vid mitten av 840-talet. Skulle Bremen inte kunna förenas med Hamburg, Ansgarius bli herre över dem båda?

De förhandlingar som i detta sammanhang kom till stånd började strax efter katastrofen 845. Legenden saknar inte detaljer men de låter sig inte kontrollera. Säkert är att Ansgarius redan 848 introducerades såsom biskop i Bremen. Sistnämnda stift hörde under Köln. Det lyckades förmå ärkebiskopen där att ge avkall på suffraganen.

¹ Vita Ansgarii kap. 14, 15; Scandia XIII, 154.

² Curschmann n:o 4 a; Vita Ansgarii kap. 21.

³ Vita Ansgarii kap. 16, 17.

⁴ M. G. Capitularia II, 173; Vita Ansgarii kap. 17.

Långt om länge fördes saken också inför påvestolen. Påven stred emot, men motståndet övervanns. Avgörandet föll 31. maj 864. Nicolaus I. bestämde att de två stiftet Hamburg och Bremen för framtiden skulle utgöra ett stift och underordnas ärkebiskopssätet Hamburg. För den del av stiftet Hamburg som tidigare lytt under Verden skulle detta biskopsdöme få ersättning av bremensiskt område. Ebo var då sen länge död. Och påven tillerkände Ansgarius ensam legationen över Norden¹.

Det hade lyckats att få ärkebiskopsdömet Hamburg nygrundat. En omfattande och säkrare grund än förut var lagd. Det skulle inte dröja länge förrän Ansgarius igen tog upp missionsverket på de gamla fronterna.

I Danmark regerade Hårek den äldre. Kung Ludvig den tyske sände enligt vad legenden berättar, gång på gång Ansgarius till denne. Ansgarius' skicklighet som förhandlare beprisas — resultatet är redan framhållet — och en första kyrka skall ha blivit byggd i Slesvig. Senare skall en ny kyrka ha kommit till, i Ribe. Det var under en ny Håreks tid och efter 854. Utvecklingen hade då förts fram till att den danske kungen trädde i förbindelse med påven i Rom, Nicolaus I. Svarsskrivelsen från denne är bevarad².

Redan långt dessförinnan hade Ansgarius återknutit förbindelsen med Sverige. Det är tidstecknande och karaktéristiskt för personen hur det skedde. Till en början sökte Ansgarius få den fördrivne Gauzbert att vända tillbaka. Men Gauzbert avböjde under allehanda förevändningar. Han hade under tiden blivit biskop i Osnabrück och fann sig uppenbarligen väl tillrätta med lugnet och välmågan där. Ansgarius beslöt sig då för att sjelv företa ännu en färd till Sverige. Sjöresan tog denna gång ett tjugotal dagar. Så kom han på nytt till Birka. Han var väl rustad med introduktioner både från kung Hårek den äldre och den tyske kung Lud-

¹ Curschmann n:o 4 a; Adam av Bremen lib. I kap. 24; MG. Epp. VI, 291; Vita Ansgarii kap. 22, 23.

² Hamburgisches Urkundenbuch I, 24; Annales Fuldenses under 854; Vita Ansgarii kap. 24, 32.

vig. Besöket inleddes med att Ansgarius gjorde ett stort gästabad för kungen som nu hette Olof, räckte honom de gåvor han tagit med sig över bordet och utvecklade varför han kommit. På så sätt fick han kungen välvilligt stämd. Legenden fortsätter med att berätta huru det därefter hölls folkförsamling. Man kastade lott om gudarna. Lotten utföll till förmån för Ansgarius' gud. Så blev prest utsedd efter Gauzbert, tomt utlagd till kyrka och prestgård. Den nye presten fick av Ansgarius sina förmaningar. Han skulle inte ha lust till sin nästas egendom eller begära den; fastmera hade han att följa aposteln Pauli exempel, arbeta med egna händer och vara förnöjd med mat och kläder som han hade ¹.

I det läge som här blivit skildrat, befann sig den hamburgska kyrkan och det missionsområde som lydde under Ansgarius då denne i sitt sextiofjerde år, sitt biskopsdömes trettiofjerde, föll i sin sista sjukdom. I en liten skrift samlade han påvebrevet om sin legation, sände den runt och lade biskoparna i Tyskland på hjertat att tid efter annan låta föredraga den för menigheten; deras efterträdare hade att göra likadant. Den 3. februari 865 avled Ansgarius. Sedan han hört messan och mottagit nattvarden lyfte han sina händer och bad att Gud måtte förlåta dem som syndat mot honom och misskunda sig över honom sjelv ².

Ansgarius' personlighet har under århundradens lopp tecknats i otaliga skrifter. Hur har den fattats? Och hurudan var han?

Legenden ger i klara konturer den älsta bilden. Närmast kroppen, berättas det, bar Ansgarius dag och natt en hårskjorta. Han fastade strängt, vägde upp det bröd som han åt och mätte det vatten han drack för att det inte skulle

¹ Vita Ansgarii kap. 25—30, 33;

² Vita Ansgarii kap. 40, 41; Scandia XIII, 151.

bli för mycket av någotdera. I sitt dagliga uppträdande var han, så ärkebiskop han var, en tjänande broder: öga för den blinde, fot för den halte, fader för den fattige. Fick han skenet av egennytta emot sig kunde han laga att kung och biskopssynod blev sammankallade. När han talade till menigheten, var han fylld av andens ingivelse; talet kunde flyta milt och ljuvt, det kunde också slå med förfäran. Men framför allt: Ansgarius var en man snarare utanför än innanför det embete där han var satt, en inåtvänd stilla natur som drog sig undan människors umgänge, en känslig romantiker som sökte den tysta ensamheten. Hans själsliv har rört sig i ständiga meditationer, syner och drömmar. I dessa syner och drömmar gav Gud sin vilja tillkänna. Genom dem leddes Ansgarius' handlande och blev han själv en medlare mellan Gud och människorna. Hans hetaste åtrå var att vinna martyrskapet. Han nådde det aldrig i vanlig mening. Men, säger legenden, martyr var han. Ty dag för dag offrade han sig åt Gud i tårar, vakor, fasta, köttets spåkande och begärens dödande. Han hade martyrens mod och med sin vilja nådde han vad som var honom förmenat nå i den reala verkligheten.

Legendens framställning av Ansgarius' personlighet har blivit grundläggande. Avvikelserna är till dags dato få eller inga. Karakteristisk är en teckning som den Albert Hauck ger i sin *Kirchengeschichte Deutschland*¹. Ansgarius är för honom den inåtvände grubblaren. Naturer som hans, säger Hauck, fattas i regel den elementära kraft som rycker andra med sig. Också var han beständigt full av betänksamhet; den gällde hans inre, hans arbeten och göranden; och man kan av de många drömmar som hans biograf berättar om, få en inblick i vilken möda det kostat honom att bli herre över sig själv och sitt handlande. Redan tanken på att man kunde tilltro honom egennyttiga motiv oroade. Andra författare framhåller andra sidor hos Ansgarius' personlighet; alla med utgångspunkt i legenden, omskrivande och parafraserande omdömena där.

¹ II, 707.

Det synes som man i sin tilltro till legendens personskildring åsidosatt det väsentliga: att innan man utnyttjar vittnesbörd och utsagor för historien göra klart för sig karakteren och beskaffenheten av dem. En legend, om den också kan ha så många historiskt bestyrkta uppgifter som Ansgarslegenden, är ingen biografi. Den är och var alltid en uppbyggelseskrift, och den tog och tar alltid sikte på att teckna den kristna idealmänniskan. De drag legenden framhäver hos denna har växlat med tiderna. Dess teckning av Ansgarius ger genomgående, in i detaljen, idealbilden av en Gudi hängiven biskop sådan man föreställde sig honom i karolingisk tid.

För att få fram Ansgarius' personlighet är enda möjligheten att skjuta legenden, den belysning och de omdömen den ger åt sidan. Tiden har krävt av Ansgarius det världsfrämmande och meditativa draget likaväl som det asketiska och eremitdraget, och han kan mycket väl ha egt dem i högre eller lägre grad. Men var de väsentliga, var de verkligt konstitutiva i hans personlighet? Frågan hurudan han var låter sig besvara endast genom de handlingar och fakta i Ansgarius' liv som kan tas för säkra.

När Ansgarius vid mitten av 820-talet trädde till, var vägen banad för honom: Norden var blivit ett påvligt legationsområde; påvlig legat var ärkebiskop Ebo av Reims. Ansgarius trädde till inte som en självständig missionär, utan en missionär, utsedd och ledd av den påvlige legaten. Han når såsom sådan fram till den danska gränsen och till Birka, strävar i sitt värv, rekognoscerar, tar position. När han kommer tillbaka, är det fylld av nya, omvälvande planer. Han lyckas väl inte helt. Men han får upprättat ett ärkebiskopsdöme på delar av två tidigare biskopsdömen, ärkebiskopsdömet Hamburg, blir dess förste innehavare och vid sidan av Ebo påvlig legat i legationsområdet Norden. När han så efter några år ser Hamburg förstört, den maktställning han skapat åt sig i grund rubbad, inom legationsområdet nära nog förintad, inriktar han sig på att med ärkebiskopsdömet förena det ena av de biskopsdömen på vilket det från början grundats: biskopsdömet Bremen med dess rika domä-

ner. Också det lyckas. Med tiden blir Ansgarius så ensam påvlig legat. På ny grundval återupptas och fullföljes nu det avbrutna missionsverket. Handlingar och fakta visar en Ansgarius med säkra och starka initiativ, en man av oförfärad konsekvens, nydanare och organisator, den förste och en av de störste bland de stora nydanare och organisatorer som intagit ärkebiskopsstolen i Hamburg. Men han är också den borne politikern som förstår att vinna och leda de frankiska härskarna lika väl som de nordiska kungarna. Skickligt och omsiktsfullt vet han att lovera: gåvor och gästabud underhjälp orden. Mannen med den inåtvända, meditativa, mer eller mindre verldsfrämmande naturen är väl hemma i denna världens syndigheter. Han är den idéernas, kraftens, handlingens och förhandlingens man som situationen krävde.

För Ansgarius har legationen stått som det väsentliga. Det andra gjordes för dess skull. Han nådde i sitt missionsverk till Slesvig och Birka, väl också till Ribe. Men man hör ingenting om att han nått utanför dessa marknadsplatser med deras halvt internationella befolkning. Och även innanför Slesvigs, Birkas och Ribes vallar har det endast varit en ringa menighet som han vunnit. Ansgarius sjelv har känt att här låg den sjuka punkten i hans verk. Därför uppsatte han på dödsbädden sin skrift om legationen och sände den runt: vad han begärde var de frommes förböner för hedningarna och deras gåvor till hedningarnas omvändelse. Men förböner och gåvor hjälpte ingenting. Efter Ansgarius' död bröt legationen samman. Det kom att dröja ett århundrade och mera innan den igen kunde tas upp.

Lauritz Weibull.